

Josip Vidmar

IZ ZAPUŠČINE

Poslednji rokopis Josipa Vidmarja je na petih straneh v zvezku, ki je opremljen z oznakami Nade Vidmar: s svinčnikom naslov Čop, na naslednji strani 23. 11. in z rdečim 28. 11. in na predzadnji strani spodaj 30. XI. 87. Delovni material je Josip Vidmar tik pred svojim rojstnim dnevom (14. okt.) založil in ga ni mogel več najti. (Našla sem ga šele konec leta 1992 ob sortiranju njegove knjižnice.) Misel na Čopa je opustil in se lotil že 1987 prevajanja Molièra, poslednje delo, Psiho pa na pomlad 1988. V oktobru 1988 je imel neuspešno operacijo na očeh, nato pa hudo pljučnico (od novembra do februarja preživel z ženo na Golniku). Z izdatno pomočjo Marije Javoršek je uspel prevesti Psiho tik pred možgansko kapjo 12. aprila 1989. Ta kap je bila njegova literarna in sploh ustvarjalna smrt in moral je trpeti še tri leta, preden je doživel svojo organsko smrt (11. 4. 1992).

Ko je pisal o Čopu, je bil v tridevetdesetem letu in skoraj slep, tako da je rokopis na meji čitljivosti. V začetku je nekaj neujemanj med rokopisom in tipkopisom, tako da je morda začetek celo diktiral svoji ženi, vendar je po datumih videti, da ga je Nada Vidmar tipkala le morda dvakrat in ne do konca. Tudi njo je 1988 na pomlad zlomila bolezen in mu ni mogla več pomagati, 3. 1. 1990 pa je umrla. Ravno zaradi tega sva se z Marijo Javoršek odločili, da tipkopisa ne bova upoštevali, ampak da razvozlava rokopis. Kar ni v rokopisu, je označeno z manjše-večje < >. Delovno gradivo je bila publikacija SAZU A. Slodnjak in J. Kos: Pisma Matije Čopa (Ljubljana 1986) in zvezek z oznakami zanj najpomembnejših pisem z opombami.

Živa Vidmar

Josip Vidmar: Matija Čop

To, česar se zdaj lotavam, ne more biti kaj več kakor poskus, s pomočjo Čopove korespondence, ki je zdaj pregledno zbrana izšla med publikacijami SAZU za leto 1986, nekoliko obogatiti našo predstavo o tem izrednem človeku in mislecu, in sicer predvsem o njem kot literarnem teoretiku in kritiku. Tema je iz raztresenih estetskih sodb ali samo iz kritičkih omemb in pripomb sestaviti podobo tega moža, življenja in tega ogromnega znanja, ki se nam žal tako bežno kaže v njegovih dopisih številnim znancem s tako različnimi inteligencami in s tako raznovrstnimi problemi, pred katere je življenje postavljalo nekatere od njih, predvsem pa Čopa samega, ki sta ga njegovo povsem izjemno znanje in kritična zmogljivost usposabljal za lit. kritika nedvomno evropskega formata.

Naloga, ki jo s tem poskusom tvegam, nikakor ni ne lahka ne preprosta.

Nekatere njegove literarne estetske misli so sicer deloma urejene v njegovem znamenitem Discacciamentu, s katerim je v naši tedanji strahotno zaostali družbi prepričljivo utemeljil in dokazal prepričanje, da za razvit narod, kakršn želimo biti, ljudsko blago od povesti do pesmi, nikakor ne more zadostovati, in da narod mora imeti in živeti s svojo umetno literaturo in ob nji, če hoče biti živ in vreden član svetovne bratovščine kulturnih narodov. To je Čopova osnovna zasluga za slovensko kulturo, ki pa seveda ne more hkrati obravnavati bog vedi kakšnih estetskih vprašanj. Podobno ugotovitev pa je mogoče izreči tudi o njegovem spisu o Slovenski črkarski pravdi, ki obravnava problematiko novočrkarstva seveda tudi z dovolj splošnega in preprostega estetskega stališča. Poglavitne njegove estetske misli so raztresene skoraj po vsej njegovi korespondenci o raznih problemih in iz raznih literatur tedanjega omikaneja sveta. Kako te drobce, ker večidel res gre samo za drobce, smotno izbrati in organizirati v kakršnokoli celoto, pa je možno samo, če si ustvarimo načrt in pregled, ki bi nam morda predočil celotno miselnost tega resnično izrednega duha, ki se je tragično za tako kratko življ. dobo pojavil v nerazvitem in neprebujenem narodu, tako bleščeč, za tako tragično in za tako kratko življenje pojavil v svojem tragičnem narodu.

V ranem pismu Franzu Wildeju iz leta 1820 poroča kot 25-leten mladenič o samem sebi: »Ker sem se doslej veliko ukvarjal s filologijo, s teorijo lepih umetnosti, z zgodovino literature in sem prebral velik del važnejših grških, latinskih, francoskih, italijanskih, španskih, portugalskih, angleških pisateljev v izvirnikih, in sem študiral tako starejšo kot novejšo nemško literaturo, kolikor mogoče izčrpno, bi hotel <pri razpisu konkurza za stolico estetike na dunajski univerzi> podati nekaj dokazov svojega študija« na dunajski univerzi. <Op. usklajeno s prevodom pisma F. Wildeju, str. 46.> Temu poročilu je treba dodati še ravno tako strogo obvladanje petih ali šestih slovanskih jezikov in literatur, kar nam nekako potrdi Prešernove pesnikove besede o Čopu: da je »jezike vse učene Evrope govoril«. In mi lahko pristavimo še trditev: vse jezike je govoril in poznal vse njihove umetnosti – se pravi literature. Vendar je pravil o tem Jan<uary> Skarzynskemu <popolnoma nerazberljivo, jasen je le J, po smislu bi nekako odgovarjalo pismo na str. 284>, da polaga posebno važnost na nemščino in njeno literaturo. Nemščina mu je vendarle drugi jezik in njena literatura v bistvu najbližja umska hrana, in to iz dveh razlogov, prvič, ker je pač svoje študije začel in sprejel v tem jeziku, drugič še, ker je bila tedanja nemška teoretična in filozofska literarna misel gotovo vodilna in za misleca njegove vrste vsekakor vodilna. Iz tega razloga se mi zdi, da se je treba pri razboru njegove korespondence, ki obsega kakih sedemdeset pisem, predvsem pobaviti z življenjskimi odzivi na pojave v tedanji nemški literaturi, ki pripravlja, utemeljuje in uvaja hkrati dve kulturnozgodovinski pomembni stvari, in sicer realne osnove za Goethejevo svetovno literaturo, ki je postala v času, ko so nemški literarni teoretiki zgradili zamisel literarne romantike, s katero so dejansko obvladali za svoj čas skoraj vso kulturno Evropo. Iz tega duha se je tudi Čopu zgradila predstava o literarno teoretični in kritični hierarhiji, katere vrh se je zgradil v nemški kritični misli Goetheja in hkrati v vodilnih teoretikih nemške romantike, ki so jo s svojimi teoretičnimi spisi uveljavljali zlasti filozofa Hegel in Schelling, v literaturi pa neposredno predvsem brata Avgust Wilhelm in Friedrich Schlegel. Te mislece opravičuje pred Evropo in zgodovino taka Čopova izjava, zapisana v njegovi korespondenci, kakršna stoji v njegovem pismu Saviu 21. 11. 1825 iz Lvova, ko mu piše: »O poeziji je sploh treba prepustiti besedo samo Nemcem, z redkimi izjemami pri drugih narodih; takšna sta Manzoni ali odlični Fauriel – zdaj imam tudi njegove Chants populaires – zame v mnogih pogledih zelo zanimiva zbirka.« <pismo F. L. Saviu, str.

88/89> O Čopovem odnosu do Goetheja in priznanju njegove popolne vednosti o stvareh literature nas prepričuje mesto v pisanju Saviu, ki vsebuje tudi zelo ostro sodbo o Stendhalu, naslednji odstavek, kjer obravnava zgodovinski roman, in kjer piše: »Kako je sicer potrebno pojmovati zgodovinski roman, je nakazal Goethe... kratko in pravilno (oprostite mi ta neumestni izraz, ko govorim o Goetheju) <gre za »pravilno« v pismu F. L. Saviu, str. 126> In spet v zvezi z italijanskim filozofom Vicom, o katerem piše spet Saviu: »Vicove knjige De antiquissima Italarum sapientia nisem mogel nikoli dobiti; njegovo Scienza nuova imam, <je pa že davno, kar sem jo bral; vendar se> spominjam se, da sem našel v tem delu veliko pomembnega in privlačnega, kakor se mi je tudi marsikaj drugega zdelo napačno, marsikaj nepotrebno – in namenoma – paradokсно, kar mi je najmanj všeč. Kaj bolj ugodnega bi ob tem delu ne mogel reči kakor to, kar berem pri Goetheju, Aus meinem Leben, 2 oddelek, 2. knjiga...« (str. 131). Kakor je Goethejevo priznanje občudovanja vredno, tako je pristno Čopovo mnenje vredno drugačnega občudovanja zaradi njegove neodvisne resnicoljubnosti. To vse je pisano v pismu, ki je datirano z januarjem 1828, se pravi štiri leta pred Goethejevo smrtjo. Čudno, da smrti Weimarskega gospoda Čop nikjer ne omenja. Ravno tako pa tudi ne Schillerjevega odhoda, ki je umrl 25 let pred prijateljem Goethejem. Omenja ga v korespondenci le mimogrede v zvezi z Razbojniki in s Kovarstvom in ljubeznijo. To dramo omenja zelo pozitivno, toda kot svojo, ne kot Schillerjevo sodbo, <konec tipkopisa> vzrok za obravnavanje posameznih literatov in kritikov tedanjega časa ni odvisen samo od njega, Čopa, temveč v veliki meri tudi od njegovih dopisnikov in od vloge literarnih vzorov v času, ko je Čop mislil in pisal. In Schiller, ki je deloma vsaj upravičeno veljal za revolucionarnega pesnika, v času zaključne faze francoske revolucije in začetka restavracije, verjetno ni bil najbolj primeren avtor za širše razpravljanje. Drugačno vlogo in usodo pa je preživel v svojem dolgem življenju Goethe, ki je s svojim literarnim *razmišljanjem in ustvarjanjem ustanovil pojem svetovne literature*. Njegovi nasledniki, zlasti oba brata Schlegla, pa sta s svojimi prevodi svetovnih klasikov svetovne literature predstavila in jo tudi kritično razvrstila, seveda v duhu svojega katoliškega svetovnega nazora. In Čop, ki je Goetheja vseskozi priznaval kot absolutno avtoriteto, je bil nasproti obeh bratov še kritičnejši, čeprav je priznaval njune velike zasluge za razumevanje in obravnavanje literature in njenih najvišjih stvaritev, grških in rimskih klasikov, Shakespeara, Danteja, ki jima je po duhu najbližji, obeh velikih španskih dramatikov i.t.d. O A. W. Schleglu piše, na primer s tekstom (leta 1793) še zelo soglašal s takratnimi nazori, v tem ko je zdaj, se pravi v letu 1828 povsem z novim duhom, ki je zdaj nekako v modi <govoril>. Goethe je svetovno literaturo bral in o nji razmišljal. Tako navaja Čop njegove sodbe...